

china: bronnen en visies

E.B.Vermeer*

De bronnen van onze kennis van het huidige China

De bronnen van onze kennis van het huidige China zijn zeer beperkt. Het herstel van de nationale eenheid en onafhankelijkheid in 1949 en de vorming van een één-partijstaat met gemeenschappelijke ideologie brachten, zoals onder het Keizerrijk, een grote mate van geslotenheid naar buiten, waarbij het beeld van uniformiteit versterkt werd door de grote sociale cohesie. Relatief het beste ingelicht zijn wij nog over de jaren vijftig, toen de meeste provinciale en lokale kranten nog in het buitenland terecht konden komen, door regering en Partij aangenomen wetten en resoluties duidelijk maakten in welke richting men de Chinese maatschappij wilde sturen, en nationale en provinciale begrotingscijfers openbaar waren. Boeken en velerlei tijdschriften publiceerden eigentijds onderzoek, tot op zekere hoogte ook als evaluatie van gevolgen van het regeringsbeleid voor sociale en economische ontwikkeling. In bepaalde perioden, zoals de "Honderd Bloemen" begin 1957, kon hierbij openbare kritiek worden geleverd.

In de eerste helft van de zestiger jaren zijn in China nauwelijks meer boeken over recente onderwerpen gepubliceerd, regionale kranten (een enkele uit Kwangtung uitgezonderd) kwamen niet meer naar het buitenland, de staatsbegroting, waaruit men concrete beleidsvoornemens zou kunnen aflezen, was geheim; de wetenschappelijke tijdschriften bleven een bron van informatie, maar niet meer op het politiek-sociale terrein. Een viertal nationale kranten bleef wel verschijnen, maar de vergaande decentralisatie in het China van toen en nu maken hun inhoud vlak en verstoken van veel specifieke informatie over nationale of regionale problemen.

Tijdens de Culturele Revolutie (1966-1969) viel vrijwel de gehele officiële pers stil, boeken en tijdschriften verschenen niet meer en de nationale kranten wedijverden in extreem-ideologisch verhullend jargon, nog erger dan tijdens de Grote Sprong Voorwaarts. Onze beste bron van officiële informatie voor deze jaren en tot op dit moment zijn de provinciale en

* Ik wil hier mijn collega's danken, die eerste versies van de in dit artikel opgenomen boekbesprekingen verzorgden; te weten: L.Haft over Tuqan, C.Schepel over Van Ginneken, en H.van Straaten over de Sidels. De verantwoordelijkheid voor het hier gepubliceerde artikel berust geheel bij mij.

locale radiozenders, die worden opgevangen in Hongkong en Taiwan. Uiteraard hebben deze radorapporten een ephemer karakter, ze informeren vooral over economische vorderingen en politieke gebeurtenissen, maar zonder diepgang of follow-up. Datzelfde geldt voor het Persbureau Nieuw China.

Behalve de officiële bronnen is er in meer of mindere mate door de overheid gekontroleerde indirecte informatie zoals te halen valt uit romans, toneelstukken, schoolboeken etc. Aangezien het socialistisch realisme tot op zekere hoogte moet stoelen op de realiteit - het verhaal moet immers geloofwaardig zijn voor de lezer - laten zich uit de romans van de vijftiger jaren veranderingen in levenssfeer, individueel- en sociaal-psychologische ontwikkelingen, en de Chinese respons op de nieuwe Staat goed aflezen; bovendien geven ze vele feitelijke details uit het leven van personen en kleine groepen. Sinds de Grote Sprong zijn de romans echter steeds stereotyper en minderzeggend geworden, en de laatste tien jaar verscheen nog maar een enkele; literatuurwetenschappers ontzeggen hen het karakter van roman, en spreken van "rapportages". De sinds de Culturele Revolutie meest benadrukte cultuurvorm, de opera, geeft geen informatie, maar beeldt bepaald ideaal gedrag uit op een of ander "front".

Tenslotte beschikken we over een aantal "toevallige" informatiebronnen uit China, die ondanks hun geheime of althans niet voor de buitenwereld bestemde karakter in het Westen terecht zijn gekomen. Een voorbeeld hiervan is het in 1963 door Chinese Nationalisten gekaapte archief van Lienchiang (Fukien), dat tezamen met het Propaganda Bulletin (dat in het leger op regimentsniveau cirkuleerde) voor 1961 veel licht werpt op de moeilijke jaren na de Grote Sprong. De rijkste informatiebron in deze categorie zijn de Rode Gardisten documenten; niet alleen voor een studie van de Culturele Revolutie, maar vooral voor een inzicht in de politieke geschillen tussen China's leiders sinds 1949, en met name de grote rol van Mau in alle beleidsbeslissingen. Zoals bij de Pentagonpapers hebben de vele onthulde officiële documenten onze veronderstellingen over de vorm en de inhoud van het politieke proces in China deels gewijzigd, deels nu een solide basis gegeven.

Wat voegen Westerse informatiebronnen aan onze kennis toe? Alles bijeengenomen betrekkelijk weinig. De oorzaak hiervan is duidelijk: China is zeer moeilijk toegankelijk, groot, en wetenschappelijk onderzoek is niet, en informatievergaring alleen in zeer beperkte mate aan de buitenlander toegestaan. Daarbij komt dat de Chinese cultuur zich zeer homogeen presenteert, terwijl de verschillen in ontwikkelingsniveau zeer groot zijn. Buitenlandse bezoekers kennen vaak noch de taal, noch de cultuur; het weinige dat ze zien, kunnen ze daarom moeilijk duiden, zelfs wanneer ze zo verstandig zijn zich te beperken in hun informatievergaring tot onderwerpen waar zij verstand van hebben en waarin zij t.a.v. China al voorstudie

hebben verricht. Aan dat laatste ontbreekt het meestal China bezoekende technici. Bovendien zijn vele zaken met het oog moeilijk waarneembaar: politieke overtuigingen, sociale processen, attitudes, veel gaat schuil onder ritueel gedrag. Over wat het beste zichtbaar is, zijn we door de officiële bronnen ook al het meest geïnformeerd; de economische ontwikkeling. Maar ook daarbij geldt de verbrokkeldheid van de gegevens, en het gebrek aan nationale gegevens. Enkele boeken hebben wezenlijke bijdragen geleverd, Hinton over de landhervorming, Pasqualini over de Chinese gevangenen, een tweetal boeken van gevluchte Rode Gardisten, Myrdal over het leven in een dorp aan de rand van het kultuurgebied en zo nog enkele. De achteruitgang in de kwaliteit van de informatie die een buitenlander in China kan opdoen laat zich goed aflezen uit het verschil tussen het eerste en tweede boek van Myrdal uit 1961 en 1969. Let wel: het gaat hier over bronnen, niet over op meer of minder bekende bronnen gebaseerde literatuur. Hooggeplaatste Westerse bezoekers krijgen van de Chinese regering wel eens nieuwe gegevens, al dan niet bewust toegevoegd; voorbeelden hiervan betreffen omvang van de graan oogsten, de bevolking, en uiteraard de buitenlandse politiek. Via handelskontakten komt over de ekonomie ook veel inzicht tot stand. Sinds enige jaren verschijnen regelmatig memoires van Russische adviseurs over de twintiger jaren, maar nog niet over de jaren vijftig.

Intelligence-aktiviteiten van de U.S.A. siepelen door in rapporten van de Landbouwattaché in Hongkong, in rapporten aan het Amerikaanse Congres, en in sommige publikaties van Amerikaanse onderzoekers. Ook de Nationalisten beschikken over geheime informatiebronnen, niet vanuit de lucht, maar door Chinese bezoekers verzameld, die in publikaties worden gebruikt. De hieruit voortgekomen gegevens zijn onkontroleerbaar, en vaak in verbijsterende mate onjuist (met name de CIA-schattingen over China's tempo van industriële ontwikkeling, en die van de landbouwattaché over de graanproduktie). Ditzelfde geldt voor gegevens geleverd door Chinese refugiés in Hongkong: hoe sterker het verhaal, hoe groter de beloning door de interviewer. Niettemin geven deze veel belangrijke detailinformatie. Overigens worden ook sommige Chinese kranten in Hongkong voortdurend gevoed met officiële of inofficiële informatie over gebeurtenissen in China.

Uit de aard van bovenvermelde bronnen vloeit al voort, dat we over sommige onderwerpen veel beter geïnformeerd zijn dan over andere. Krant- en radioberichten over wat aan de oppervlakte gebeurt, wat nieuw is, wat ideologisch goed is, wat een voorbeeld moet zijn voor anderen; de doeleinden van het beleid zijn duidelijk genoeg, maar de omvang en aard van de respons, en het effect op wat oud, achterlijk, ideologisch verkeerd is, wordt niet gemeten. Regionale verschillen, sociale verhoudingen, beleidsvorming, politieke participatie, verandering in wereldbeschouwing: bij gebrek aan verantwoord onderzoek, fieldwork, sta-

tistische compilaties en vrije meningsuiting zijn deze niet te kwantificeren of kwalificeren.

Wij horen de voorbeelden van het extreem goede, en het extreem kwade, maar waar de werkelijkheid ligt valt zelden te bepalen. De Chinese revolutionair en zijn kommunistische volgelingen bekommeren zich om de verwerkelijking van idealen, en rapporteren daarover successen en tegenstand; op hun slagveld bestaat de werkelijkheid uit de strijd om het ideaal. Maar voor een gedeelte is de strijd slechts een ritueel, een spiegelgevecht met een verzonnen tegenstander, een vorm waarin autonome processen en een op volkomen consensus berustend beleid óók worden gepresenteerd. Dat geldt vooral voor de Grote Sprong en de Culturele Revolutie met aansluitende campagnes tot op vandaag; de bronnen uit deze periode zijn geschreven door en kennen alleen combattanten, terwijl de meeste Chinezen voornamelijk toeschouwer zijn geweest. Een historicus zou een vergelijking kunnen trekken met de vroeg-middeleeuwse bronnen, die een religieus beeld geven van het toenmalige Europa. Maar men zal toch moeten woekeren met de bronnen die men heeft, het "gebonden" karakter ervan erkennen, zich zijn eigen beperkingen - er is met China geen kloof in tijd, maar wel in cultuur, welvaart en ideologie - ten volle beseffen; alleen een beschrijving van de Chinese ontwikkeling in onze eigen termen kan tot een beter begrip leiden van verschillen tussen onze kulturen.

Uit het bovenstaande moge blijken, dat er voor een studie van het huidige China afhankelijk van periode en thema, veel of weinig, maar altijd moeilijk te interpreteren bronnenmateriaal is. Nu wordt dat bronnenmateriaal nog onvoldoende gebruikt. Dat is enerzijds het gevolg van het beperkte aantal plaatsen (voor Europa alleen Londen, Parijs, Leiden en Hamburg, plus nog wat kleinere) waar bibliotheken verzamelingen hiervan hebben aangelegd, maar vooral toch ook van het feit dat er zo weinig sinologen zijn, die beroepshalve eigentijds onderzoek over China verrichten. Als we Japan niet meetellen zijn het er misschien 500, waarvan 50 in Europa. De omvang van het onderzoek (en dat geldt evenzeer voor het oude China) is daardoor veel te gering. Geen wonder dat iedere nieuwe publikatie met graagte wordt gelezen, en meestal inderdaad nieuws brengt; het veld is zeer groot, en vele bloempjes, al dan niet met inzicht geplukt, zijn nog niet eerder gedetermineerd. De sinologen, toch al gering in aantal, aarzelen bovendien met determineren: moet je niet eerst meer van de bodem weten, waaruit het plantje is voortgesproten? Inmiddels worden de andere wetenschappers terecht ongeduldig, en gaan zelf op onderzoek.

Als voorbeeld wat voor bijdrage anders dan louter popularisering door deze niet-sinologen aan onze kennis van het huidige China geleverd worden kan, zullen wij hier een viertal recente boeken analyseren. Drie daarvan zijn in Nederland gepubliceerd (waarvan twee als dissertatie), de vierde is vooral gekozen vanwege de belangstelling voor het onderwijs (de gezondheids-

zorg) en de bekendheid van de auteurs. De andere onderwerpen zijn: ontwikkelingspolitiek, sociale verbetering van een beroepsgroep, en het links-radikalisme. Ons interesseert vooral de achtergrond en doelstelling van de auteur, het gebruik van de bronnen, en vertekeningen als gevolg van kultuurkloof of onvoldoende informatie.

Achtereenvolgens komen aan de orde *Education, Society and Development in Underdeveloped countries*, door M.I.Tuğan (1975), *Vuil werk, schone toekomst?*, door L.Schenk-Sandbergen (1975), *De linkse stroming in China*, door J.van Ginneken (1974) en *Serve the people*, door het echtpaar Sidel (1973).

Education, Society and Development in Underdeveloped Countries

Dit boek wil niet alleen maar een objectief-wetenschappelijke studie zijn. Het is eerder de bedoeling van de auteur antwoorden te vinden op de vraag "How to inspire and activate the rural and urban peoples in order that they may find new attitudes towards their work, forge new ways of cooperation, adopt new methods of production, and introduce new forms of organization". De grondtoon wordt al in het voorwoord aangegeven:

"As one born and bred in an underdeveloped country and who has been engaged in development work... I have learned the basic lesson that ... assertions by development economists which are based on Western classical or neo-classical theory, are relevant only in a very general and abstract sense to the problems of underdeveloped countries. Western macro-economic concepts are of little avail to human beings who are confronted with the actual situation of underdevelopment...".

Deze beweringen worden uitgewerkt aan de hand van zeer uitvoerig materiaal uit een aantal studies over onderwijs- en ontwikkelingsproblematiek in Afrika, Azië en Zuid-Amerika. Daar ik met de literatuur over ontwikkelingsproblematiek in algemene zin niet systematisch vertrouwd ben, zullen mijn opmerkingen zich beperken tot die delen van dit werk, die specifiek op China betrekking hebben.

Tuğan gaat ervan uit dat de in het Westen meest gangbare economische modellen (met inbegrip van het marxisme) in het geval van ontwikkelingslanden niet geldig kunnen zijn, omdat deze theorieën, al dan niet expliciet, bepaalde sociale structuren veronderstellen die in ontwikkelingslanden niet aanwezig zijn. M.a.w. met kan geijkte begrippen als "investering", "beloning" enz. niet objectief abstraheren van de concrete sociale situaties, waarin deze begrippen telkens weer in zeer verschillende onderlinge verhoudingen zullen komen te staan. Deze of die economische theorie kan geen universele geldigheid hebben, omdat de onbekenden uit de formules niet overal ter wereld wisselbaar zijn.

China wordt aangehaald als voorbeeld van een land waarin men dit feit erkend heeft, en waarin men dan ook al lang bezig is een eigen ontwikkelingsmodel - met veel succes - toe te passen.

Tuqan heeft gebruik gemaakt van de meer bekende engelstalige literatuur: *China's Road to Socialism* (Wheelwright en MacFarlane), *China: The Revolution Continued* (Myrdal en Kessle), *The Mauist Educational Revolution* (Chen), etc. Op basis daarvan geeft hij een overzicht van de recente veranderingen in het Chinese onderwijs, vooral zoals deze zich sinds de Culturele Revolutie hebben ontwikkeld. Deze vernieuwingen zijn erop gericht een kwalitatieve doorbraak in het onderwijssysteem te forceren, waardoor de voorheen heersende tendensen tot élitvorming kunnen worden bestreden

Zo zijn er grote veranderingen opgetreden in de bestuurlijke structuren van het onderwijs - terwijl de scholen van voor de Culturele Revolutie werden geleid door "autoriteiten", zowel van het onderwijskader als van de Partij, rust het bestuur van de scholen nu in handen van komités waarin, naast Partijleden en onderwijspersoneel, ook studenten en vertegenwoordigers van de plaatselijke gemeenschap zitting hebben. Een dergelijke structuur moet ervoor zorgen dat de inhoud van het onderwijs op de konkrete behoeften van de plaatselijke bevolking wordt afgestemd, en dat een heropleving van élitaire tendensen (selektieve toelatingseisen, teveel nadruk op technische vakken-nis ten koste van ideologische studie en deelname aan politieke activiteiten, enz.) onmogelijk is.

Het hoger onderwijs is grondig veranderd. De duur van de opleiding is verkort, afhankelijk van het betrokken vakgebied, tot 2 of 3 jaar. De toelating van studenten tot de universiteit geschiedt niet meer op basis van louter academische selectie, waarin uiteraard leerlingen van de stedelijke middelbare scholen de beste kans maken aangenomen te worden, maar op aanbeveling van de plaatselijke produktie-eenheden waarin de sollicitanten, al dan niet na voltooiing van een middelbare schoolopleiding, al een zekere tijd werkzaam moeten zijn.

Verder moet het onderwijs, zowel op hoger als op middelbaar niveau, niet meer dienen om een zeer selecte groep op te leiden voor de meest aantrekkelijke carrière-mogelijkheden, maar juist om een meer bescheiden opleiding voor een steeds breder publiek toegankelijk te maken. Om de totstandkoming van een bevoorrechte intellectuele élite te voorkomen, hoort de praktische arbeid een belangrijk onderdeel van het lespakket te vormen. Ook moeten jongeren uit de steden, na afloop van hun middelbare schoolopleiding, voor zover mogelijk zich naar communes op het platteland laten uitzenden, om daar (al dan niet tijdelijk) door de plaatselijke boeren en arbeiders "heropgevoed" te worden.

Na enkele van dergelijke vernieuwingen te hebben genoemd, beweert Tuqan (p.168): "With minor modifications, these resolutions have been implemented".

Voor de lezer die enigszins vertrouwd is met de algemene toegankelijke engelstalige literatuur, is deze uitspraak aan zeer sterke twijfels onderhevig.

In *The City in Communist China* (ed. John Wilson Lewis, Stanford University Press, 1971), bijvoorbeeld, komt de vermeende demokratisering van bestuurlijke structuren herhaalde malen en in menige kontekst ter sprake. Duidelijk is in ieder geval, dat de toelating van "vertegenwoordigers van het volk" tot verantwoordelijke komités geenszins garandeert dat alle elementen uit de plaatselijke bevolking er werkelijk representatief in opgenomen zijn - en verder, dat de erkenning en institutionalisering van dergelijke komités er juist toe kan leiden dat impulsen tot een meer wezenlijke demokratisering door het zittende Partijkader worden "ingepalmd".

Wat betreft de herzieningen van het hoger onderwijs, is het alleen maar nodig de *Far Eastern Economic Review* bij te houden om te weten dat lang niet iedereen in China zo gelukkig is geweest met de verkorte cursusduur of met de verruimde toelatingscriteria; dat deze tot aan vandaag tot de meest omstreden punten zijn blijven behoren; en dat er een sterke neiging bestaat om te gaan werken met "oriënterende" of "aanvullende" cursussen, die in feite een verholde uitbreiding van de opleiding betekenen.

Het is jammer dat zoveel enthousiaste schrijvers over China erin schijnen te geloven dat er zoiets bestaat als "het Chinese ontwikkelingsmodel", dat men zo ongeveer gelijk zou kunnen stellen met "het mauïsme", en dat in China, ondanks incidentele, tijdelijke storingen, vrij konsekvent zou worden uitgevoerd. In feite is het "Chinese model" er eerder één van bij voortduring onopgeloste tegenstrijdigheden. Het gaat niet aan om de "mauïstische" als de specifiek "Chinese" ideologie te beschouwen, en om "revisionisten" af te doen als vervelende lieden die toevallig, vermoedelijk om onzuivere redenen, dwarsliggen. Het "revisionistische" standpunt steunt niet minder dan het "mauïstische" op ervaring in de revolutie, of op gevoel voor het kenmerkend Chinese van de Chinese situatie. Het geeft in dit verband wel te denken dat de "Revisionisten" bij uitstek moeten worden gezocht bij Partij-funktionarissen in de hoge regionen - d.w.z. juist bij degenen die ruime ervaring hebben met de konfrontatie tussen theorie en praktijk - en überhaupt dat zij er kennelijk met zo velen zijn.

Mijn kritiek op het werk van Tuqan is geenszins gericht tegen de idealen die hij vertegenwoordigt, noch tegen de algemene strekking van zijn betoog. Hij heeft er duidelijk veel werk van gemaakt; behalve van literatuurstudie getuigt zijn boek ook van veel denkwerk. Hij spreekt zich uit tegen al te simplistische slogans, zoals dat het marxisme een praktisch alternatief tot het industrieel-kapitalisme zou bieden, of dat de arme landen alleen maar arm zouden zijn als gevolg van het "imperialisme". Bij het lezen van dit boek stuitte ik herhaaldelijk op redeneringen en konklusies die mijns inziens veel aandacht verdienen.

Desondanks heb ik twee bezwaren tegen Tuqan's discussie over China, en wel (1) dat hij een overdreven optimistisch beeld

geeft van het succes waarmee in China een "mauistische" ontwikkelingsstrategie uitgevoerd zou zijn, en (2) dat hij dikwijls de Chinese gegevens in een oneigenlijk kader plaatst.

Over het eerste punt heb ik het hierboven al gehad. Mijn tweede bezwaar betreft het met twee maten meten. Tuqan verwerpt de afgezaagde Westerse economische maatstaven voor de ontwikkelingslanden; wel en goed, maar wat heeft het daarna voor zin om als plus-punt aan te voeren dat China "geen inflatie of werkeloosheid" zou kennen? (Trouwens, 't is maar wat je werkeloosheid noemt: waarom beweerden de Chinese Revisionisten dat de vermaarde uitzending-naar-het-platteland een vorm van "verkapt werkeloosheid" is?) In het voorwoord lezen wij dat (in China) "The stress is not on competition, materialism, or opportunism, but on the emancipation of man without perversion of his humanity". Afgezien van het feit dat de mauistische ideologie expliciet ontkent dat er zoiets als de menselijke natuur *in abstracto* zou bestaan, kan ik het persoonlijk niet meer volgen wanneer de in China beoogde "emancipation of man" wordt toegelicht aan de hand van Abraham Maslow. De Chinese emancipatie heeft zijn oorsprong in, en maakt nog steeds deel uit van, een massale strijd tegen onmiddellijke, materiële ellende. Het succes van die emancipatie wordt, ook door de Chinezen zelf, geïllustreerd aan de hand van aanwijsbare prestaties in het economische vlak. Van humanistisch-psychologische overwegingen, zoals wij die bij Maslow vinden, is geen sprake. Verder vernemen wij op blz.185 (over Mau Tse-tung): "Neither was he the first to observe that 'rationalisation' methods conflict with the urge for self-realisation on the part of the individual". Toen ik dit voor het eerst las, wilde ik natuurlijk die tekst van Mau eens natrekken, waarin hij de zaak voor deze Zelfverwerkelijgingsdrang bij de Eenling opneemt. Helaas kon ik dit niet doen, omdat Tuqan's literatuurverwijzingen bij deze passage uitsluitend betrekking hadden op de werken van Herbert Marcuse en Erich Fromm.

Juist omdat ik Tuqan's benadering in menig opzicht kan waarden, vind ik het jammer dat hij een ideaalbeeld van China meent te kunnen presenteren als bewijsmateriaal: Denk niet dat ik maar wat idealen verkondig. Het kan allemaal, ziedaar. Wat kritisch nadenken over dit al te mooie China, dat slechts in rooskleurige hoofdlijnen bestaat, overtuigt mij er eerder van dat wij bij de Chinese Volksrepubliek nog niet zijn aangeland bij "the success of humanising life in all its aspects" (p.185).

Vuil werk, Schone toekomst?

Het stof dat de straatvegers van Loes Schenk binnen en buiten onze vaderlandse kolommen hebben doen opwarrelen, lijkt nog niet te zijn gaan liggen. Onderwerp en konklusies van haar dissertatie liggen daarvoor te lekker en duidelijk: de zwaksten van de samenleving (althans de meest geminachte arbeiders) in het stagnerende India (kasten!) leven in ellende,

zonder hoop; maar in China (zonder kasten, maar wel onderdrukt en geëxploiteerd door kapitalisten en buitenlanders!) heeft de revolutie de straatveger bevrijd uit de armoe en nieuwe menselijke waardigheid gegeven. Ook haar stijl: leesbaar als de Margriet, een vaartvolle schildering van treurige armoe hier en gelukkige welvaart daar; hoewel om de zoveel bladzijden even op de rem wordt getrapt en in de spiegels gekeken, mag oponthoud en bespiegeling op weg naar de schone toekomst niet te lang duren.

De doelstelling van het onderzoek is een vergelijking tussen de sociale en economische positie van de beroepsgroepen straatvegers - vuilruimers in twee totaal verschillende samenlevingen: India en China. Wij zullen ons hier beperken tot China, waar opnieuw het basisthema de vergelijking is, maar dan tussen China vóór en China na de revolutie. Overigens laat de schrijfster, naarmate ze zich beknopter moet uitdrukken, aanvankelijke slagen om de arm t.a.v. de gelijkstelling India nu = China toen steeds meer vieren, hetgeen de duidelijkheid voor de lezer en haarzelf moge vergroten, maar van wetenschappelijk oogpunt uit jammer is. De vergelijkbaarheid is immers door de auteur zelf al terecht gering geacht: inhoudelijk doordat in India wel, maar in China niet het vuilruimen beladen was met een religieus en sociaal stigma, en als beroep daarom voorbehouden aan een bepaalde groep, en qua opzet van het onderzoek omdat in India een jaar veldwerk werd gedaan in één klein stadje in een deelstaat, terwijl China alleen globaal bestudeerd is: vóór 1949 aan de hand van sekundaire literatuur over Peking, Shanghai en Tientsin, de periode 1949-1970 alleen voor zover ter sprake gebracht door geïnterviewde Chinese reinigingsdienst-employees en de huidige situatie in China alleen aan de hand van impressies van de auteur tijdens een bliksembezoek en haar daarbij verstrekte mondelinge informatie. Bovendien geven de Chinese informanten, hoog en laag, of ze nu werkzaam zijn met bezem of balpen, een volstrekt uniform beeld.

Misschien is dat wel het grootste bezwaar, dat naar voren komt bij lezing van het China-gedeelte van het boek: wanneer we overal de woorden vuilruimer en straatveger zouden vervangen door mijnwerker, textielarbeider of gewoon arbeider, dan blijven alle beschrijvingen en konklusies precies dezelfde. Het is volkomen juist en overduidelijk, dat de Chinese arbeider sinds en door de revolutie meer welvaart, sociale zekerheid en betere werkomstandigheden heeft, en dat hierdoor en door de eliminatie van de uitbuitende klasse en buitenlands imperialisme zijn menselijke waardigheid (voor zover afhankelijk van waardering in relatie met anderen) is vergroot. Maar Loes Schenk en haar politiek-sociaal geschoolde lezers wisten dat al. Het is dit voortdurende en voorspelbare gelijkhebben, dat de lezer gaat irriteren, want hij zit te wachten op het specifieke van deze beroepsgroep in de Chinese samenleving. De hoop van de schrijfster (ongetwijfeld op India gebaseerd, maar niet op al-

gemene agrarische kennis) dat het bezoek aan één dorp (van de 210.000) in China iets zou opleveren over de sociale waardering voor en na de revolutie van mest en mestkruien (een normale bezigheid voor iedere boer, revolutie of niet) zal door de normale lezer al van aanvang af niet gedeeld worden; even oninvoelbaar is voor een ieder, die wel eens naar Hollandse vuilniswagens heeft gekeken, de verwondering van Loes Schenk over het feit dat de chauffeurs op vuilnisauto's oudere mensen zijn, terwijl de jongeren moeten lopen zeulen, of, voor de meer sceptischen onder ons, dat je de sociale waardering van een beroepsgroep het beste uit de mond van de beoefenaars zelf zou kunnen vernemen. "Hun werk dat net zoals het werk van een dokter of een verpleegster in de dienstensektor ligt heeft daarom in hun ogen bijzonder veel mogelijkheden om het principe van 'dien het volk' te realiseren" en "Vanuit de visie dat ieder beroep gelijkwaardig is, is het niet meer nodig om pogingen te doen kansen tot een opwaartse beroepsmentaliteit te creëren. Niet de eigen promotie maar 'dien het volk' is het na te streven doel", het zijn fraai bedoelde zinnen, waarvan zoals wel vaker in het boek niet na te gaan is of ze van de interviewer of de geïnterviewde afkomstig zijn, maar informatie geven ze niet. De lezer van Peking Review kende dit ideaal al. Wanneer Loes Schenk dan opmerkt, dat "niet te overzien is, in hoeverre deze gedachte bij de bevolking is verinnerlijkt, wèl kan mijns inziens op grond van literatuur en indrukken worden gesteld dat men zeer serieuze pogingen doet dit ideaal te realiseren", dan is de teleurstelling nog groter; van de serieusheid van de Chinese kommunisten waren wij al overtuigd, we hoopten dat juist die mate van verinnerlijking onderwerp van onderzoek geweest zou zijn. Een vrijwel analoge passage "Wel kan worden gesteld dat ik op grond van mijn verblijf in China ... ervan overtuigd ben, dat er op elk gebied serieuze pogingen worden gedaan om verschillen in aanzien tussen beroepen ... te nivelleren" en "wanneer men mij echter zou vragen of een kind van een kaderlid evenveel kans heeft een toewijzingsbrief te krijgen om straatveger te worden als een kind van een fabrieksarbeider dan zou ik daar geen antwoord op durven geven" brengt de lezer ook niet verder; wetenschappelijk onderzoek berust juist op de durf marges te exploreren, maar de auteur stelt zich (althans in het China-gedeelte) voortdurend veilig met clausuleringen als "de gedachte is dat", "hierop werd geantwoord dat", "vanuit de Chinese ideologische achtergrond is", "moet in dit licht worden gezien", "hiermede bedoelde men te zeggen dat" enzovoort.

Tot zover de gewone lezer. Maar wat vindt nu de sinoloog? Die vindt het boek helemaal zo gek nog niet, want hij weet hoe meeilijk, ja hoe onmogelijk sociologisch onderzoek in China is. De vele slagen om de arm accepteert hij als noodzakelijk, omdat de schrijfster niet door de oppervlakte heen heeft kunnen dringen. Hij was het al eens met de algemene strekking (zie boven), en het verbaast hem niet dat de auteur weinig nieuws

heeft opgedolven. Op enkele punten stelt de dissertatie te-
leur:

a) de Westerse intellectuele verbazing dat een Chinese arbeider niet minderwaardig is (de moderne industrie-arbeider en de arbeiders in overheidsdienst, zoals de reinigingswerkers, vormen in China, zoals in wel meer ontwikkelingslanden, eerder een elite).

b) het ontbreken van het besef dat de economische en sociale vooruitgang in de Derde Wereld gedurende de laatste decenia voor een belangrijk gedeelte autonoom is, en niet direkt valt toe te schrijven aan politieke maatregelen van regeringen (vergelijkt men de arbeider of de hygiënische toestand in China nu met die van voor de revolutie, dan is er grote verbetering te zien, maar dat geldt evenzeer voor de toestanden in Nederland of India anno 1949 en nu).

Voor China is vooral van belang niet zozeer het welvaartspeil van de moderne industrie - arbeider of vuilruimers in overheidsdienst (dat is sinds eind 50-er jaren op hetzelfde niveau gebleven) als wel de groei in *omvang* van de moderne sektor; vielen eind 50-er jaren 14 miljoen industrie-arbeiders onder de sociale wetten (ook qua beloning), op het ogenblik zijn dat er wellicht driemaal zoveel, en door de algemene stijging van de welvaart zijn de kontrakt- en seizoenarbeiders in de stad en op het platteland de moderne industrie-arbeider in inkomen en sociale voorzieningen dichtbijgekomen.

Voor onderzoek naar de omvang van de modernisatie is de (uiteraard opgedrongen) keuze van China's drie grootste steden (en daarvan alleen nog maar een paar wijken) nogal ongelukkig.

c) de misvatting dat wat men te horen krijgt door interviews uniek is, informatie die niet op andere wijze beter te verkrijgen zou zijn. Lonen, arbeidstijden, sociale voorzieningen, voor de hier bestudeerde vuilruimers en mijnwerkers liggen die vast in de wet, heel nauwkeurig en gedetailleerd. Om een voorbeeld te geven: Loes Schenk tekent als informatie op, dat als pensioen gegeven wordt "70 procent" "minimaal 70 procent" en "ongeveer 70 procent"; in de engelstalige editie "Important Labor Laws and Regulations of the PRC" (FLP 1961) staat voor ieder te lezen dat pensioen 50 tot 70 procent van het loon bedraagt, afhankelijk van het aantal in onafgebroken dienst doorgebrachte jaren (bij 20 voor mannen en 15 voor vrouwen wordt het maximum bereikt), en dat het gebaseerd is op het laatste verdiende kale maandloon, zonder toeslagen voor overwerk of zwaar werk.

De schrijfster heeft vrijwel geen kennis genomen van het bestaande (ook engelstalige) omvangrijke bronnenmateriaal over ontwikkeling van de arbeid in China; dit zou een aantal vragen overbodig gemaakt hebben, en inzicht verschaft hebben voor vele andere.

Maar het boek geeft ook een aantal heldere beschrijvingen van een beroepskategorie, die weinig belangstelling geniet, en van

de inrichting van hun werk in de grootste steden. Treffend is de ook van industriële ondernemingen bekende zelfstandigheid, de reinigingsdienst en haar employeés vormen een wereldje op zich: de reinigingsdienst bepaalt wie van haar leden voor verdere studie naar de universiteit mag, stelt uit haar midden koks en blotevoeten-dokters aan, repareert haar eigen machines en gebouwen, en men gaat ook naar de reinigingsdienstskapper. Mobiliteit bestaat alleen binnen de onderneming, die zich verantwoordelijk voelt van de wieg tot het graf. Goed geschetst is ook de taakverdeling tussen de reinigingsdienst, de wijk en het straatkomitee: juist dankzij de organisatie en de burgerzin op het laagste niveau valt een stad met betrekkelijk weinig overheidsmiddelen schoon te houden.

Van waarde zijn ook details als de prijs per kubieke meter water in Tangshan (18 cent), omvang van de reinigingsdienst (6.000 man personeel in Tientsin en 5.200 in het veel grotere Peking, waarom?), omvang van drinkwaterinstallaties en rioelingen; toch zouden deze meer zin hebben wanneer afgezet tegen situaties elders, of gecomplementeerd met cijfers uit oudere en recente Chinese bronnen, al hebben die niet direkt betrekking op het sociale onderzoek. Een voorbeeld van Peking: huisvuil en industrieel vuil is 2.700 ton per dag; de staat spendeert er 15 miljoen gulden per jaar aan straatvegen en vuilruimen. Zo'n soort gegeven, en andere over mechanisatie en woondichtheid zijn met meer of minder moeite toch wel uit de bronnen op te diepen, en zouden perspektief geven waar dit nu ontbreekt. Maar pioniers moet men veel vergeven.

De linkse stroming in China

De val van Lin Piau, de minister van defensie en statutair aangewezen opvolger van partijleider Mau Tsetung in september 1971 baarde in China en daarbuiten groot opzien. Over de omstandigheden van de samenzwering die onder Lin's vlucht en het neerstorten van zijn vliegtuig in Mongolië werd pas maanden later een officiële verklaring gegeven. Er hadden echter al talloze geruchten de ronde gedaan, en sommige waarnemers zagen een rechtstreeks verband tussen de "affaire Lin Piau" en ultra-linkse stromingen tijdens de voorafgaande Culturele Revolutie. Zo ook Jaap van Ginneken, die er aanleiding in vond om wat hij noemt "de linkse onderstroom" aan het licht te brengen. Vertraging bij de produktie van zijn boek gaf hem gelegenheid nog in een nawoord aandacht te besteden aan de consequenties van Lin Piau's val en aan het 10e Nationale Partijcongres van augustus 1973, en te konkluderen dat als er al een nieuwe Culturele Revolutie zou plaatsvinden, dat dan op korte termijn, nog onder de onafhankelijke, "boven de partijen staande" figuur Mau Tsetung zou moeten gebeuren. Hoe dat ook zij, Van Ginneken heeft er zeker goed aan gedaan een aspekt van de Culturele Revolutie, dat ook voor de toekomst van belang zou kunnen zijn, te belichten. Dat aspekt is dan de vermeende "linkse stroming" waarmee de intriges van Chiang Ch'ing (echtgenote

van Mau Tsetung), haar Shanghaise bondgenoten en de al in 1970 ten val gekomen propagandaman Ch'en Pota als de "pennen", en Lin Piau als het "geweer", ten nauwste zouden hebben samengehangen.

Opgenomen in Van Ginneken's Kritiese Bibliotheek zal *De Linkse stroming in China* zijn weg wel gevonden hebben naar de habituele afnemers van die serie: over het algemeen "linkse" politiek geïnteresseerden. In zekere zin is de "levensbeschouwelijke" relatie tussen schrijver, onderwerp en lezers een onderdeel. Radikaal-linkse lezers zullen allicht teleurgesteld zijn in wat hun voorgezet wordt en het boek daarom misschien terzijde leggen. Minder "linkse" geïnteresseerden zal het boek niet zo gauw onder ogen komen. Maar beide soorten lezers kan dit boek het nuttig besef bijbrengen dat zich in China aan de top en aan de basis diepgaande en langdurige verschillen van mening kunnen voordoen over theorie en praktijk van de politiek.

Jaap van Ginneken, om de wervende tekst voorin zijn boek te citeren, "studeerde sociale en massa-psychologie in Nijmegen en Amsterdam, maar houdt zich sinds enkele jaren vooral als politikoloog en publicist mede bezig met de studie van politieke massa-bewegingen. Hij bezocht meermalen China, Cuba, Algerije... ook Noord-Vietnam, en een groot aantal andere ontwikkelingslanden. Over het onderwerp van dit boek publiceerde hij in het buitenland o.m. in *Le Monde*, *Les Temps Modernes* en *The Journal of Contemporary Asia*. Het boek zal worden vertaald en uitgebracht in Engeland en de Verenigde Staten". Kortom, een veelzijdig en welingelicht man, die goed thuis moet zijn op het terrein dat hij met dit boek bestrijkt. Dat is Van Ginneken zeker. Hij heeft zich grondig in een aantal voor hem toegankelijke bronnen verdiept, gezaghebbende waarnemers geraadpleegd en zijn materiaal intelligent geordend.

Van Ginneken maakt geen geheim van zijn journalistieke instelling. Daar is ook weinig reden voor, sinds illustere journalisten als bijvoorbeeld Edgar Snow - die dan overigens wel het Chinees beheersten - zich over het nieuwe China voortreffelijk geïnformeerd hebben getoond. Van Ginneken wil geen sinoloog zijn, en doet ook geen pogingen, zoals anderen wel eens gedaan hebben, om in een paar bladzijden "de Chinese cultuur" of zelfs maar de Chinese politieke geschiedenis te schetsen. Zijn "Voorspel" beperkt zich tot enkele, voor zijn onderwerp relevant geachte lijnen van de Grote Sprong Voorwaarts in 1958-59 naar de Culturele Revolutie die in 1965-66 op gang kwam. Alles wat daaraan vooraan - en dat is nogal wat, iemand die "de linkse stroming in China" behandelt zou niet alleen op de geschiedenis van de CCP, maar bijvoorbeeld ook op de Chinese anarchisten en trotskisten iets uitvoeriger hebben kunnen ingaan - wordt grotendeels bekend verondersteld of in elk geval verzwegen.

Die beperking is overigens, gegeven het doel dat Van Ginneken voor ogen moet hebben gehad, wel te begrijpen. Hij schrijft

als het ware voor zich zelf. Het is alsof hij zichzelf toespreekt in zijn voorwoord, waar hij de gebeurtenissen rond de val van Lin Piau schijnbaar onbegrijpelijk noemt, "met name voor die progressieven in het Westen, die zich net vertrouwd hadden gemaakt met het beeld van Lin Piau als de 'links-radikale' politieke militair, die de 'visionair' Mau Tsetung vijf jaar eerder te hulp was gekomen bij het teweegbrengen van een massale rebellie tegen de 'rechtse' partijbureaucratie". Diezelfde Lin Piau staat nu te boek als een "revisionistische zwendelaar op het pad naar herstel van het kapitalisme", als de gemankeerde moordenaar van Mau Tsetung! Er waren en zijn nog wel meer zaken die de bewuste progressieven, in hun oriëntatie op China als de enige werkelijk radikaal-progressieve macht en kampioen van de Derde Wereld in opperste verwarring hadden kunnen brengen: China's terughoudend optreden met betrekking tot Zuidoost Azië, de veranderende houding ten opzichte van de Verenigde Staten, de steun aan het reaktionaire militaire bewind in Pakistan ten tijde van de woelingen in Bangla Desh, en zo meer.

Van Ginneken zoekt niet naar verklaringen hiervoor, maar hij realiseert zich dat het uitblijven van antwoorden kan leiden tot tenminste twee, even gevaarlijke, schematische reacties: "China vervalt in revisionisme en 'grootmachtspolitiek'", of "wat Mau doet is bij voorbaat wèlgedaan". Zijn doel is nu "de gebrekkige informatie te ordenen en de lezer de gegevens in handen te geven om hem zich een politiek oordeel te laten vormen". Als leidraad heeft hij daarvoor gekozen een veronderstelde linkse stroming, of, sterker nog, *de* linkse stroming in China. Die keuze bepaalt mede de selectie van het materiaal, maar zij is toch niet zo eenzijdig dat het beeld onaanvaardbaar vertekend wordt. Dikwijls is "links" alleen te typeren aan de hand van wat "rechts" erover zegt, en andersom.

Van Ginneken heeft zich voor zijn onderzoek vrijwel geheel gebaseerd op andere publikaties, en wel die in algemeen toegankelijke westerse talen met inbegrip van het zeer omvangrijke, oorspronkelijk Chinese materiaal in de vertaling van Chinese, Amerikaanse en Engelse instanties. Ook Franse publikaties komen aan bod. In de bibliografie en noten worden de geraadpleegde bronnen voorbeeldig verantwoord. Informatie "van horen zeggen" is waar mogelijk grondig geverifieerd. Oorspronkelijk Chinese, Japanse en Russische bronnen ontbreken vanwege hun ontoegankelijkheid, maar dat lijkt in dit geval niet zo'n bezwaar. Maar ook erkend gezaghebbende schrijvers als MacFarquhar, Schram, Schurmann en Solomon - die weliswaar niet specifiek "de linkse stroming" behandeld hebben, maar wier visie op achtergronden verhelderend gewerkt zou kunnen hebben - zijn blijkbaar niet geraadpleegd. Het is moeilijk uit te maken of dat een overwegend bezwaar is. Wie "slechts" informatie wil ordenen en gegevens wil leveren, hoeft misschien niet ook nog andermans visie erbij te betrekken. De keuze uit de zeer grote hoeveelheid meer of minder betrouwbare informatie en gegevens

wordt dan echter wel erg bepalend voor de strekking van het boek.

Er ligt trouwens een zekere tegenspraak tussen enerzijds de pretentie van een onderzoek (p.285), en anderzijds de bescheidenheid van alleen willen ordenen en weergeven (p.8). Uit het hele boek blijkt dat Van Ginneken niet alleen verschijnselen wil signaleren, maar dat hij ze ook met elkaar in verband wil brengen, er verklaringen voor wil zoeken, en ze als verklaring wil zien voor meer algemene gebeurtenissen en ontwikkelingen.

Het onbevredigende is nu dat Van Ginneken weliswaar voor "de Chinese linkerzijde" en voor de Chinese politiek in het algemeen, "ultra's, realisten en gematigden" (in die volgorde) onderscheidt, en dat hij deze groeperingen ook wel in hun onderlinge verschuivingen en in hun respectieve woordvoerders tracht te typeren, maar dat hij eigenlijk nergens duidelijk kan maken wat de "bandbreedte" van de verschillende stromingen is, welke alternatieven zij voor elkaar bieden, en hoe groot hun kwantitatieve en kwalitatieve aanhang is. Vele deelnemers aan de talrijke "worstelingen" van de Culturele Revolutie en daarna zullen dat misschien zelf ook niet zo duidelijk gezien hebben. Van Ginneken heeft het echter over de linkse stroming en spreekt zelfs ergens (bijv. op p.91) van "authentiek linkse rebellen", maar definieert dat "linkse" eigenlijk nergens. Een vaag idee van wat dat zou kunnen zijn krijgt de lezer alleen naar aanleiding van de strijd op de universiteiten van Peking, van de abortieve "Commune van Shanghai" in februari '67, en van het program van de "Provinciale Proletarische Unie" van Hunan eind '67, begin '68, waarvan later echter niets meer wordt vernomen. Toch zou de linkse stroming zijn blijven aanhouden, en tenminste aanleiding zijn geweest voor de verrassende gebeurtenissen van '70, '71 en daarna. Dat is niet onaannemelijk, en de gebeurtenissen van april '76 schijnen het nog eens te bevestigen, maar de lezer blijft zitten met de vraag wat hij zich er nu eigenlijk bij moet voorstellen. Wie al direkt weet waar het om gaat bij de "verschillende internationale hoofdtendenties in de socialistische beweging" van het voorwoord: "de scheiding der wegen tussen anarchisme en marxisme, tussen sociaal-democratie en leninisme, tussen stalinisme en Trotskisme, tussen Sowjet-communisme en maoïsme", schiet met die categorieën in de Chinese kontekst nog niet veel op. Hij zal bij het onderwerp van dit boek dan eerder denken aan de "steeds terugkerende zuiveringen binnen nationale partijen", als zuiveringen omwille van de zuivering.

In zoverre beantwoordt *De linkse stroming* niet aan zijn pretentie, omdat Van Ginneken's beschrijving van de hoogst verwarrende gebeurtenissen en ontwikkelingen in China tussen 1965 en 1973 er toch hoofdzakelijk een is van wisselende fakties, van los-vaste groeperingen die van bovenaf en van onderop, met de al dan niet bewust verleende steun van studenten, arbeiders, intellectuelen, partij-burokraten en militairen (zelden met die

van "de" boeren, toch de overgrote meerderheid der Chinezen, maar zelfs in China lopen die niet voorop!), naar een machtspositie streven. Zeker is dat een streven, niet omwille van de macht als zodanig, maar om met die macht een samenstel van politieke inzichten te verwezenlijken. Juist die inzichten echter komen onvoldoende uit de verf. Men krijgt, waarschijnlijk ten onrechte, de indruk dat het eerder gaat om de ordinaire listen en lagen die, niet zozeer programmatisch als wel uit persoonlijke loyaliteit gebonden groepen "nu eenmaal in China van oudsher op elkaar toegepast hebben", in hun streven de status quo van heersers en overheersten te handhaven. Van Ginneken zal dat zeker niet bedoeld hebben, maar hij kan bij gebrek aan verklaring van de ideologische inhoud van zijn "stromingen" die indruk niet wegnemen.

Het Chinese woordgebruik, zeker in zijn gewoonlijk wat houterige vertaling, leent zich ook niet erg goed voor zo'n verheldering, evenmin trouwens als het internationale "linkse" jargon. Wat is "proletarisch" in een land waar van een enigszins talrijk proletariaat in de gebruikelijke zin nooit sprake is geweest, en waar de "Grote Culturele Revolutie" tot juni 1966 niet "proletarisch" maar "socialistisch" genoemd werd? Wat is "links" of "ultra-links" in een politieke samenleving waar niemand zich "rechts" zou durven noemen, en waar de volksvijand van het ogenblik, die gisteren nog "exponent van proletarisch links" en "naaste wapenbroeder van Mau Tsetung" heette, vandaag de belichaming van alle rechtse kwaad is? Zeker, die termen hebben voor bepaalde mensen, in bepaalde omstandigheden en op een bepaald moment een naar wij moeten aannemen duidelijke betekenis, maar alweer: het wat, voor wie, waar en wanneer komt er niet goed uit. Een compilatie van relevante uitspraken en geschriften met hun interpretatie niet alleen, maar ook een semantische studie van de gebruikte uitdrukkingen, zou meer inzicht kunnen opleveren. Dat Van Ginneken aan zo'n onderzoek niet begonnen is, kan hem nauwelijks verweten worden, en het is de vraag of lezers van de Kritiese Bibliotheek zitten te wachten op een boek als van Fritz Pasierbsky, *Zur Politsprache im modernen China, Sprache, Denken, Wirklichkeit bei Mau Tse-tung* (Wiesbaden 1971), hoe nuttig dat, ook voor een onderwerp als "de linkse stroming", zijn mag.

In elk geval ligt de kracht van dit boek in de leesbaar en overzichtelijk geordende informatie over gebeurtenissen en ontwikkelingen, veel meer dan in de tegelijkertijd ondernomen poging de vraag te beantwoorden wie nu eigenlijk in China wat nastreeft. Die informatie, over "strijd" en "storm" en hoe de verschijnselen van meningsverschil ook mogen heten, toont in elk geval aan dat ook in de Chinese Volksrepubliek vormen van oppositie bestaan. Dat het oppositie voeren misschien politiek, maar zeker persoonlijk riskant is, dat vrijwel niemand er zich individueel aan zal wagen, maar ergens "hogerop" of juist omgekeerd bij "de massa" steun zal zoeken, dat zij zowel van "links" als van "rechts" kan komen, en dat de oppositie soms

voor westerse begrippen ongewone middelen te baat neemt om haar denkbeelden en wensen kenbaar te maken (muurkranten, mas-sademonstraties, literaire allegorieën, historische toespelingen, enz.), doet aan het feit van hun bestaan niet af. Het feit dat wat gisteren nog "dissident" was, vandaag met de partijlijn overeen kan stemmen, en andersom, hoeft niet strijdig te zijn met één alom beleden leer. Het Denken van Mau Tsetung is geen onveranderlijk samenstel van leerstellingen en regels dat men zonder meer moet aanvaarden. Men moet *wel* voortdurend ideologisch in de weer blijven, en daarbij worden ongetwijfeld "fouten" gemaakt, zowel naar "ultra-links" als naar "rechts".

Het is onbevredigend dat het ons, en waarschijnlijk veel Chinezen, daarbij niet altijd duidelijk is wat onder die termen verstaan moet worden. Dat is echter reden temeer de dynamiek van het Chinese politieke bedrijf te blijven bestuderen. Jaap van Ginneken heeft daartoe een nuttige bijdrage geleverd.

Serve the People

Dit boek zal waarschijnlijk een zekere mate van bekendheid genieten onder drie categorieën van lezers. Ten eerste die lezers die in het algemeen zijn geïnteresseerd in de totale ontwikkelingsstrategie van het huidige China en dus ook in één van de interessantste aspecten daarvan, n.l. de opbouw en uitbreiding van een modern en voorlopig nog specifiek systeem van medische zorg; de tweede categorie wordt gevormd door die medici die op de hoogte willen blijven, naast de meer voor de leek bedoelde informatie over de successen bij de toepassing van de acupunctuur en het gebruik van inheemse geneeskrachtige kruiden, van de overige ontwikkelingen op medisch gebied in China. Ten derde is er de groep mensen die werkzaam is op het terrein van de volksgezondheid en de gezondheidszorg en daar wordt gekonfronteerd met problemen, bij de oplossing waarvan het Chinese systeem, niet als alternatief, maar wel als mogelijke indikator van bepaalde ontwikkelingen verhelderend kan werken. Een sinoloog die op de hoogte is van de theorie van het systeem van medische zorg in China is b.v. verrast wanneer hij in de door de Staatssecretaris Hendriks opgestelde Structuurnota Gezondheidszorg in Nederland leest over de wenselijkheid van sterkere regionalisatie, van verder doorgevoerde echelonnering van de medische dienstverlening, en van de direktere beschikbaarheid ervan op primair niveau van de individu: de drie bovengenoemde aspecten vormen nu juist de kern van het Chinese systeem, waardoor het zijn specifiek karakter heeft gekregen.

De opsomming van functies en ervaringen van de Sidels (hij is o.a. hoogleraar op de afdeling Community Health van het Albert Einstein College of Medicine in de Bronx, N.Y., zij was o.a. werkzaam als sociaal-psychiatrisch medewerkster in Boston en in New York) is overtuigend genoeg om er geen twijfel aan te laten bestaan dat de auteurs, in ieder geval waar het hun vakgebied betreft, voor het schrijven van deze studie voldoende

zijn gekwalificeerd. Het feit dat de auteurs van de 207 pagina's tekst slechts 13 pagina's, gedeeltelijk ook nog ingenomen door foto's, wijden aan de acupunctuur, is trouwens een voldoende bewijs dat ze hun terrein terdege kennen en in staat zijn om, ook in een "totaal andere" samenleving, hoofdzaken van bijzaken te onderscheiden zodat ze een onderwerp als de acupunctuur, als onderdeel van een groter geheel, in de juiste context weten te plaatsen.

In hun Introduction schrijven de auteurs dat ze zich bewust zijn van hun beperkingen bij het beschrijven van een zo omvangrijk en veelomvattend onderwerp als de medische zorg in China. Zij achten een verblijf van tweemaal minder dan een maand in China ontoereikend voor een onderzoek van alle aspecten van hun vakgebied, laat staan voor een grondig onderzoek van de afzonderlijke aspecten, terwijl ze bovendien afhankelijk waren van hun gastheren waar het de keuze van door hen te bezoeken instellingen betrof.

Bovendien vinden zij dat hun onvoldoende achtergrondinformatie omtrent de traditionele zowel als de huidige Chinese maatschappij, alsmede hun vrijwel totale onbekendheid met het geschreven en gesproken Chinees, factoren vormden die het spektrum van hun waarnemingen beperkten. Men krijgt de indruk dat de auteurs met succes het negatieve effect van deze factoren voor een groot deel hebben weten te neutraliseren door hun informatie, vooral de mondelinge informatie die ze bijeengarden tijdens hun twee bezoeken aan China, zo scrupuleus en exact mogelijk weer te geven, en voortdurend aan te vullen en te staven met nauwkeurig gecheckte feiten uit andere bronnen.

De doelstelling van de auteurs is een zo breed mogelijk overzicht te geven van de belangrijkste aspecten van het systeem van medische zorg in China. Hierbij komen o.a. aan de orde de organisatorische aspecten van het systeem (hun funktioneert het in de steden, op het platteland, en in de fabrieken), meer specifiek medische aspecten (zoals de medische opleiding, medische research en de integratie van de traditioneel Chinese met de moderne geneeskunde), en een meer algemeen aspect van b.v. het in het Westen weinig verbreide verschijnsel van de actieve participatie van de bevolking in de medische zorg (men denke aan de talloze Patriotic Health Campaigns).

Ofschoon de auteurs weinig of geen primaire in het Chinees geschreven bronnen hebben kunnen raadplegen, hebben ze blijkens de uitvoerige noten en de uitgebreide bibliografie, een intensief en oordeelkundig gebruik gemaakt van overig hun ter beschikking staand veelal engelstalig materiaal, waaronder ook de in China in het Engels geplubliceerde medische tijdschriften. Deze informatie vormt de basis waarop steeds wordt teruggegrepen bij de verwerking van hun primaire informatie die zij bij hun bezoeken aan China tijdens persoonlijke interviews met voor het merendeel medisch personeel opdeden. Wat deze interviews betreft, de auteurs wijzen er zelf op dat zij, vanwege

de vaak enthousiasmerende verklaringen van de geïnterviewde personen, moeite hadden om een onderscheid te maken tussen de reeds bestaande werkelijkheid en het toekomstbeeld waarnaar wordt gestreefd. Dat de verklaringen van de geïnterviewden geen opzettelijke verdraaiingen van de realiteit vormen, wordt begrijpelijk als men beseft dat deze mensen tot die groep van de bevolking behoren die vóór 1949 op een absoluut minimum bestaansniveau leefden. De huidige situatie betekent voor hen vergeleken bij vroeger ontegenzeggelijk een enorme vooruitgang die hun enthousiasme alleszins gerechtvaardigd maakt. Overigens, wanneer men leest dat de Sidels bij hun bezoek aan een bepaalde commune de mededeling krijgen dat "klasse-vijanden", tot wie de voormalige landheren, "reaktionairen" en "rechter-vleugelelementen" worden gerekend, niet lid mogen worden van het commune-ziekenfonds, heeft men zo zijn vermoedens dat bij deze mensen, indien geïnterviewd, een wellicht iets minder enthousiaste visie naar voren zou komen.

Dit doet echter niets af aan het feit dat *Serve the People* een goed en gedetailleerd overzicht geeft van de theoretische achtergrond van het systeem van de medische zorg in China, en tevens enigszins een beeld geeft van hoe dit systeem in de praktijk funktioneert. Dit beeld is en blijft onvolledig en fragmentarisch, maar dat ligt zeker niet aan de auteurs die hun huiswerk goed hebben gedaan.

Het is algemeen bekend dat er ná 1949 in China ernst is gemaakt met de door de regering voorgestane democratisering van de medische zorg, met de spreiding van een algemeen niveau ervan over het gehele land (vooral ná de Culturele Revolutie benadrukt) met het accent op de plattelandsbevolking en met de directe beschikbaarheid van medische zorg op primair niveau. En iedereen is het er over eens, in de eerste plaats de Chinezen zelf, en terecht, maar ook de buitenlandse bezoekers, zowel specialisten als niet-specialisten, zowel zij die China voor het eerst bezoeken als zij die de gruwelijke toestanden van vóór 1949 hebben meegemaakt, dat de vooruitgang van de volksgezondheid spectaculair is en duidelijk observeerbaar.

Wat betreft het onvolledige en fragmentarische beeld van de praktijk van het systeem van medische zorg, wijzen de auteurs erop dat in een enorm land als China, met zijn relatief grote regionale autonomie en een officieel beleid van decentralisatie ook t.a.v. de medische zorg, elke feitelijke mededeling van wat zij zelf ter plaatse hebben waargenomen een generalisatie betekent die in de praktijk vaak niet zal worden bewaard vanwege de grote kwalitatieve en kwantitatieve verschillen in het economisch niveau, en derhalve ook op het niveau van de medische zorg, tussen de regio's onderling.

Dat is diplomatiek uitgedrukt. Zonder uitzondering liggen de door de Sidels bezochte instellingen in of vlakbij de grote steden, of in gebieden die om de één of andere reden tot de meest geavanceerde behoren, zoals Shihkiachwang met het "Norman Bethune International Peace Hospital", en de langzamerhand

wereldberoemde model-volkscummune Tachai. Het is vanzelfsprekend dat hier alle faciliteiten over de gehele linie, dus ook de medische, van een veel hoger niveau zijn dan in minder geurbaniseerde of minder toegankelijke gebieden. En het zou juist interessant zijn om te weten hoe een "barefoot-doctor" met zijn medische opleiding van gemiddeld drie tot zes maanden, zijn "praktijk" uitoefent ergens in een achteraf gelegen dorp, iets waar de Sidels niet aan toe zijn gekomen.

In de keuze van de bezochte instellingen manifesteert zich ook het feit dat de Chinese regering de medische zorg als een belangrijk politiek middel beschouwt om de maatschappij te veranderen en om het succes van het régime te bewijzen, niet alleen aan buitenlandse bezoekers maar ook aan de Chinese bevolking zelf. De Sidels hebben in hun Introduction wel de nauwe relatie tussen een bepaalde sociale structuur van een land en het er mee samenhangende systeem van de medische zorg aangeduid, maar maken b.v. niet duidelijk dat al vanaf de jaren dertig de CCP de gezondheidszorg als een integraal onderdeel beschouwde, niet in de eerste plaats van het sociale beleid, maar van het totale politieke beleid. Wellicht hebben de auteurs het belang van dit aspect niet ingezien, misschien ook hebben ze, in een periode waarin de hernieuwde betrekkingen tussen China en Amerika nog in een pril stadium verkeerden, elke politieke ondertoon zoveel mogelijk willen vermijden.

In dit verband is het interessant dat de sinologe Susan B. Rifkin die zich speciaal met de medische zorg in China heeft bezig gehouden, in haar bespreking in de C.Q. van het boek van de Sidels, opmerkt dat de Sidels, die China persoonlijk bezochten, en zijzelf, die in Hong Kong 5 jaar materiaal omtrent de medische zorg in China bestudeerde en gedurende één jaar réfugié's uit China interviewde, voor wat betreft het systeem tot vrijwel gelijklopende konklusies komen.

Misschien zou een sinoloog, door zijn achtergrondkennis, bij de interpretatie van de feiten beter weten en welke context hij ze moet plaatsen. Blijft natuurlijk het feit dat voor dit onderwerp specialistische kennis onontbeerlijk is.

Konklusie

Opvallend is, dat bovengenoemde vier boeken een groot aantal kenmerken gemeen hebben, terwijl de auteurs toch op totaal verschillende wijzen tegenover hun onderwerp staan. Voor Tuğan, zelf afkomstig uit de Derde Wereld, is China vooral bruikbaar illustratie-materiaal voor zijn ideeën over de te volgen ontwikkelingspolitiek; hij wil aantonen dat in ontwikkelingslanden politieke en sociale mobilisatie van groter belang is dan traditionele macro-ekonomische planning. Voor Loes Schenk lijkt China de incarnatie van het streven naar een betere maatschappij, een schone toekomst. Bij haar is sterk aanwezig de teleurstelling over Indiase inertie, en zoals bij vele sociologen (waaronder promotor Wertheim) een voorliefde voor de zeldzame

Chinese combinatie van een dirigistische en tegelijk experimentele maatschappij. Voeg daarbij de grote sociale cohesie en druk op het individu, die China kenmerkt, de normatieve kracht van de Chinese politiek, de ideologische doordrongenheid van het leven, en iets dat zo op het oog permanente revolutie lijkt, en welke socioloog zal aan dit mengsel weerstand bieden?

Jaap van Ginneken heeft van de vier auteurs de meest onbevagen houding tegenover zijn onderwerp, wellicht ook omdat in de door hem onderzochte Culturele Revolutie en nasleep daarvan door de Chinezen zelf een veelheid van tegenstrijdige meningen en interpretatie naar voren is gebracht; hij zelf "de lezer de gegevens in handen te willen geven voor een eigen politiek oordeel" - en trekt tegelijkertijd de mogelijkheid daartoe, gezien de politieke complexiteit en gebrekkige informatie, in twijfel.

De Sidels zijn vooral nieuwsgierig, verlangend te begrijpen wat er op hun vakterrein in China gebeurt; dat heeft hun sympathie gewekt, maar ligt zo veraf van wat in hun Amerikaanse omgeving gebruikelijk is, dat ze niet veel verder willen gaan dan een getrouwe weergave van op hun reis opgedane indrukken en verstrekte informatie.

Ook de wijze waarop en mate waarin de verschillende auteurs gebruik gemaakt hebben van beschikbaar bronnenmateriaal en literatuur loopt zeer uiteen. Tuqan heeft niet de moeite genomen om verder te gaan dan secundaire literatuur, en dan nog maar een kleine selectie daarvan. Anderzijds rooft hij nog wel eens passages zonder bronvermelding. De diepgang van het onderzoek van Loes Schenk wisselt sterk, zoals ze zelf ook aangeeft: "Onderzoek in India, verkenningen in China". Aan die verkenningen lag wel een algemene kennis van China ten grondslag, maar geen specifieke t.a.v. de Chinese arbeider; zij is zich voor de situatie sinds 1949 blijven baseren op niet meer dan de haar mondeling verstrekte informatie, en heeft slechts spaarzaam gebruik willen maken van Chinese bronnen - vermoedelijk omdat zij terugschrok voor het daarvoor benodigde langdurige en wellicht tamelijk ondankbare graafwerk; het zou bovendien een wezenlijk andere activiteit zijn dan haar veldwerk in India. Jaap van Ginneken is daarentegen zeer consciëntieus geweest in zijn verzameling en gebruik van relevante bronnen en literatuur. Zoals hierboven al eerder aangeduid, is juist in de Culturele Revolutie een overweldigende hoeveelheid documenten gepubliceerd die inzicht geven in de politieke processen die zich in China afspeelden. Wel koncentrereren die Chinese documenten, en daarmee ook het daarop drijvende boek, zich op de gebeurtenissen die zich aan de politieke oppervlakte afspelen. De werkelijke inhoud en draagwijdte van vele issues en diepgaandere sociale en economische processen zijn meestal onder het verbale geweld verborgen gebleven. De Sidels tenslotte lijken, in nog grotere mate dan Loes Schenk, tijdens hun reis in China voor het verzamelen van gegevens met succes gebruik te hebben kunnen maken van hun Chinese informanten. Veel Westerse literatuur om op te bouwen was er niet, Chinese bronnen daarentegen wel. Maar aan-

dacht van bronnen en auteurs zijn vooral gericht op het *system* van gezondheidszorg, medisch onderwijs, hygiënische opvoeding, etcetera. De vraag hoe deze structuren in de verschillende regio's in China werkelijke inhoud hebben gekregen, en welke hun effecten zijn, wordt nauwelijks beantwoord, en het lijkt erop dat zo'n antwoord ook door een veel diepgaander onderzoek van de bronnen nog onvoldoende verkregen kan worden.

Tot zover de verschillen in attitude en bronnengebruik. Maar de overeenkomsten tussen de boeken zijn groter. Men zou een viertal kenmerken kunnen noemen.

1. Er bestaat de geneigdheid te schrijven in termen van de bronnen. Ook al worden deze soms in onze Westerse begrippen vertaald, de juiste begripsvorming wordt daardoor toch belemmerd. Een paar voorbeelden: "blote-voeten-dokter" klinkt toch anders dan wat het is: een intelligent meisje met 4 maanden medische training. Van Ginneken schrijft over "linkse" studenten en "rechtse" of "bureaucratische" partijfunktionarissen in de Culturele Revolutie, zonder de inhoudelijke suggestie van deze termen voor de lezer te kunnen waarmaken; voor de hand ligt toch, dat een Chinese partijfunktionaris, door het éénpartijstelsel niet alleen politikus maar evenzeer bestuurder en voor een veelheid van zaken verantwoordelijk, zich ten aanzien van verschillende vraagstukken heel verschillend kan opstellen. Loes Schenk geeft als essentie van het grote sociale experiment in China sinds de bevrijding: "de strijd tegen de bestaande en nieuw-opkomende bourgeoisie, de strijd tegen de verburgerlijking, de strijd tegen klasseverschillen, de strijd tegen de levensstijl en ideeënwereld van het kapitalisme". Behalve het inderdaad essentiële element strijd, verduisteren termen als bourgeoisie, verburgerlijking en ideeënwereld van het kapitalisme meer de weerstanden tegen en problemen van het beleid van de kommunistische partij en/of Mau Tsetung dan dat ze die karakteriseren.

2. Ten dele in het verlengde hiervan, nemen de auteurs vaak onbewust de huidige officiële Chinese visie op hun onderwerp over, waardoor een soort teleologische geschiedschrijving ontstaat. Van Ginneken spreekt bijvoorbeeld terloops over de "aderverkalkte partij voor de Culturele Revolutie", maar zou hij de partij van 1975 (gemiddeld toch weer wat jaartjes ouder, zeker de hoogste leiders) ook zo durven beschrijven? Tuqan en Schenk accepteren ten aanzien van de Culturele Revolutie bijna volledig het *post hoc ergo propter hoc*.

Met de Chinese officiële visie en de door de Mauïsten beheerste media mee veroordelen zij het beleid van de sinds de Culturele Revolutie verguisde Liu Shao-ch'i, maar op grond van welke argumenten anders dan die aangereikt door de overwinnaars? Mau's ideeën worden verkozen, maar weet men altijd wel boven welke andere? Waarom hadden Lo, die toenadering tot Rusland zocht in verband met Vietnam in 1965, Liu die de staat een grote rol wilde blijven geven in de economische ontwikkeling,

en loonsverhoging voorstelde voor de industrie-arbeiders, Lu die de landbouw-winterscholen polulariseerde, en Lin die zijn opvolging zeker wilde stellen allemaal ongelijk? Waarom is het revolutionair de universitaire studie te verkorten tot drie jaar, met politieke toelatingskriteria, en reaktionair om aan te dringen op een vijfjarige studieduur, met toelating gebaseerd op vergelijkende examens?

Het zij gezegd dat sinologen evenzeer moeite ermee blijken te hebben een oordeel te vormen, dat tegen de officiële Chinese visie, de Chinese bronnen indruist. Begrijpelijk, omdat zo'n oordeel slechts zeer moeilijk en dan nog maar ten dele te documenteren valt. Propaganda met antipropaganda bestrijden, is geen wetenschap. Maar het besef van de eenzijdigheid van de voor ons toegankelijke informatie mag nooit verloren gaan.

3. Een derde gevolg van het gebrek aan informatie over China, en van de onmogelijkheid veldwerk te doen, is de modelmatige beschrijving van China. Het nationale beleid, het systeem, het ontwikkelingsmodel krijgt de volle aandacht, maar de verwezenlijking op verschillende niveaus, in verschillende regio's ontrekt zich grotendeels aan onze waarneming.

Geen van de vier bovengenoemde studies besteedt voldoende aandacht aan kwantitatieve aspecten van de aangeroerde problemen, terwijl zonder deze toch geen waardering van het beleid mogelijk is. Tuqan schrijft niets over de behoefte aan mensen met een bepaalde opleiding, te relateren aan China's ontwikkelingsniveau; Schenk probeert nergens het aantal vuilruimers te relateren aan de hoeveelheid en soorten vuil; Van Ginneken laat de omvang van de meer of minder linkse en rechtse stromingen buiten beschouwing; de Sidels schetsen alleen de structuur, niet de werkingsfeer van medische faciliteiten. Anderzijds worden, zoals ook door de Chinezen zelf, allerlei gegevens die betrekking hebben op zeer uiteenlopende plaatselijke omstandigheden tot een versimpeld, uniform, nationaal beeld samengevoegd.

Hiermee samen hangt het feit, dat in China maar een tiental grote steden en enkele tientallen volkscumunes door buitenlanders bezocht plagen te worden. Niet aan verkeersaders gelegen plaatsen, maar ook sommige hoogontwikkelde gebieden als Mansjoerije en Szechwan krijgen geen aandacht - deze laatste twee overigens ook maar weinig van de Chinese pers. Andere plaatsen, zoals Peking, Shanghai en Canton en het hun omringende welvarende platteland, en een volstrekt atypische commune als Tachai overheersen te veel het beeld.

4. Een vierde gebrek dat de studies vertonen is dat men zich beperkt tot onderwerpen waarover de Chinese pers publiceert en de Chinezen zelf wensen te spreken. De Sidels kunnen niets zeggen over idiotie, Van Ginneken niets over oude kameraadschappen van militaire cliques, Schenk niets wenzelijks over statusverschillen, en Tuqan niets over negatieve effecten van verkorte studieduren. Daar is weinig aan te doen. Evenals bij de vorige punten is het niettemin voor een juiste beeldvorming van essen-

tieel belang, dat de schrijver aangeeft welke facetten hij niet heeft kunnen bestuderen, en waarom niet. Hij moet zich realiseren dat hij "geholpen" is in zijn keuze van onderwerpen door zijn Chinese bronnenmateriaal en eventuele Chinese gastheren. Vragen stellen die de Chinese samenleving niet stelt, of zich niet wil stellen, vereist cultureel begrip en politiek inzicht, dat niet gemakkelijk te verwerven is.

Als konklusie zou men kunnen stellen dat de bijdrage van niet-sinologen aan onze kennis van China groot kan zijn, maar sterk afhankelijk is van de mate waarin zij zich vertrouwd hebben weten te maken met de Chinese culturele en politieke situatie. Zo'n bijdrage zal vaak het grootst zijn, wanneer die zich beweegt op een gespecialiseerd terrein (bijv. techniek, landbouw, gezondheidszorg) dat de vaak als generalist opgeleide sinoloog niet gemakkelijk kan betreden, of wanneer die gebaseerd is op langdurige deelname aan of observatie van specifieke activiteiten in China.

Door het gebrek aan informatie en de kloof in cultuur, welvaart en ideologie is voor een goede beeldvorming samenwerking met andere disciplines en met regionale specialisten van wezenlijk belang.

BESPROKEN LITERATUUR

- Jaap van Ginneken, *De linkse stroming in China*, Amsterdam, Van Gennep (Kritiese bibliotheek) 1974.
- L.Schenk-Sandbergen, *Vuil werk, schone toekomst?* (Dissertatie), Amsterdam 1975.
- Victor W.Sidel en Ruth Sidel, *Serve the People. Observations on Medicine in the People's Republic of China*, 1973.
- M.I.Tuqan, *Education, Society and Development in Underdeveloped Countries*, The Hague, Centre for the Study of Education in Changing Societies 1975 (Proefschrift: Rijksuniversiteit Utrecht, Sociale Wetenschappen, 4 juli 1976).